

Nr 32

Socialutskottets betänkande i anledning av motioner om upplysningsverksamhet angående de handikappades problem, m. m.

Motionerna

1) I motionen 1971:483 av herr Rask m. fl. (s) yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att åtgärder vidtages i syfte att hos en bred allmänhet sprida upplysning om de handikappades situation i enlighet med vad i motionen anförts.

2) I motionen 1971:948 av fru Mogård m. fl. (m) yrkas att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag till åtgärder i syfte att införa företrädesrätt för vissa medborgarkategorier på kollektiva transportmedel samt i fysiska köer hos myndigheter.

I motionen 1971:483 erinras om att ökade anslag ställts till förfogande för olika åtgärder avsedda att förbättra de handikappades förhållanden, varefter anføres bl. a. följande.

Problemen för de handikappade löses dock inte enbart genom att ökade materiella resurser ställs till förfogande. Det krävs också att medborgarna i allmänhet i det dagliga livet hyser förståelse för deras situation och själva gör en insats. Sådan hänsyn och medverkan kan stimuleras genom en breitt upplagd, kontinuerligt pågående upplysningsverksamhet riktad till olika befolkningsgrupper, inte minst föräldrar.

En sådan kampanj bör vara direkt inriktad på konkreta förhållanden, som en stor del av befolkningen kan antas komma i kontakt med.

Ett område, som motionärerna framhåller som ett exempel på ett område som är lämpligt för en sådan upplysningskampanj, är situationen på de kollektiva färdmedlen. De anför därvid, att det är alltmer sällan som man i en fullsatt vagn ser någon lämna plats för att låta en handikappad, en åldring eller en förälder med barn få sätta sig.

I motionen 1971:948 framhålls att det urbaniserade samhället för många människor innebär svåra påfrestningar och detta gäller – fortsätter motionärerna – alldeles speciellt dem som på grund av handikapp av olika slag eller sjukdomar, som medför konstitutionell svaghet av allvarlig art, besvärar av att tvingas stå i kö eller på de kollektiva transportmedlen. Härfter anføres att handikappade m. fl. i Frankrike har rätt till företräde i vissa fysiska kösituationer och att denna företrädesrätt dokumenteras genom en av myndighet utfärdad handling. Förutsättningar för en liknande företrädesrätt i Sverige bör enligt motionärerna utredas.

Företrädesrätt för handikappade m. fl. i Frankrike

Socialutskottet har inhämtat att i Frankrike kan olika kategorier invalider m. fl. erhålla "företrädeskort" (cartes de priorité) eller motsvarande som ger innehavaren en i författning inskriven företrädesrätt på allmänna transportmedel samt vid myndigheters kontor och expeditioner m. m.

De som blivit invalider i arbete (invalides du travail) har längst tillerkänts dylik företrädesrätt. Den första författningen i ämnet daterar sig till år 1898. För närvarande gällande bestämmelser har givits i en lag av år 1942 om "företrädeskort för vissa arbetsinvalider". Företrädeskort utfärdas av "prefekten" för dem som blivit så invalidiserade i arbete att de antingen har svårt att stå upprätt eller kräver ständig hjälp av annan person. Företrädeskortet ger enligt nämnda lag innehavaren en företrädesrätt på allmänna transportmedel och vid alla offentliga myndigheters och serviceorgans kontor och expeditioner. I vissa fall kan företrädesrätten utökas till att även omfatta företrädesrätt i affärer.

Genom skilda författningar har företrädesrätter vidare föreskrivits för vissa kategorier blinda, handikappade, krigsinvalider, mödrar med minderåriga barn samt gravida kvinnor. För samtliga dessa grupper avser företrädesrätten allmänna transportmedel. Härtill kommer i förekommande fall - såsom för "arbetsinvalider" - företrädesrätt vid offentliga myndigheters och serviceorgans kontor och expeditioner samt i affärer.

Bestämmelser om handikappvänlig utformning av lokaler, m. m.

År 1966 infördes i byggnadsstadgan (1959:612) en ny bestämmelse, 42 a §, av innehåll att de utrymmen i byggnad till vilka allmänheten äger tillträde skall i skälig omfattning utformas så att de blir tillgängliga för och kan nyttjas av personer vilkas rörelseförmåga är nedsatt till följd av ålder, invaliditet eller sjukdom (prop. 1966:118, 3LU 43).

Denna bestämmelse har genom en kungörelse år 1971 (nr 378) om ändring i byggnadsstadgan räknat fr. o. m. den 1 juli 1971 kompletterats så att den är tillämplig även på arbetslokaler och även avser sådana handikappade som har nedsatt orienteringsförmåga (prop. 1971:48, CU 13).

Som exempel på åtgärder till förmån för handikappade när det gäller allmänna transportmedel får nämnas att i bussar och tunnelbanevagnar i Stockholm finns sittplatser med extra handtag m. m. vid vilka det angivits att platserna är avsedda främst för rörelsehindrade respektive rörelsehämmade personer. Liknande anordningar finns i pendeltågsvagnar som går i trafik i Stockholmsområdet.

Socialstyrelsen har i ett cirkulär i juni 1971 angående förekomsten av medicinska sjukdomssymboler för upplysning vid akuta sjukdomsfall (Medicinalväsendets författningssamling 1971:28) informerat om f. n. befintliga märken och identitetskort som kan bäras av personer med blodarsjuka, diabetes och epilepsi samt av hjärtsjuka personer med hjärtstimulator.

Förslag av handikapputredningen beträffande färdväsendet och information, m. m.

Handikapputredningen tillkallades år 1965 för att utreda frågan angående omvårdnaden om handikappade, varmed avsågs "personer, som av fysiska eller psykiska skäl möter mera betydande svårigheter i sin dagliga livsföring". Enligt direktiven av år 1965 avsåg utredningsuppdraget frågor om hjälpmedel, frågor om stöd till anskaffning av motorfordon och om andra åtgärder för att bryta handikappades isolering, frågor om samordning av åtgärder för handikappade och om information och rådgivning samt frågor om utbildning.

Handikapputredningen har under årens lopp avgivit betänkanden om olika frågor, som utredningen har att behandla. I det följande anges betänkandena samt uppgift om Kungl. Maj:ts och riksdagens behandling av desamma.

Betänkandet "Kommunerna och den sociala omvårdnaden" (SOU 1967:53) avsåg frågan om samhällets ansvar för den enskildes omvårdnad och behandlades i prop. 1968:74 och i andra lagutskottets utlåtande 1968:38.

Betänkandet "Bättre hjälpmedel för handikappade" (SOU 1967:60) avsåg frågor om hjälpmedel och behandlades i prop. 1968:41 och i statsutskottets utlåtande 1968:88.

Betänkandet "Bättre utbildning för handikappade" (SOU 1969:35) omfattade utbildningsfrågor och behandlades i prop. 1970:1, bil. 7, s. 193-197 och i statsutskottets utlåtande 1970:5, s. 25.

I ett betänkande "Bättre socialtjänst för handikappade" (SOU 1970:64), som för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, har handikapputredningen behandlat frågor om resor och transporter för handikappade, om samordning, samverkan och information i handikappfrågor samt om statsbidrag till handikapporganisationer.

I sistnämnda betänkande anför handikapputredningen sammanfattningsvis i vad avser *det allmänna färdväsendet* att det bör vara utformat så att det bekvämt kan utnyttjas av alla, att vid den fortsatta planeringen hänsyn alltid bör tas till handikappades behov samt att trafikföretagen som en naturlig serviceuppgift och utan extra kostnad för den handikappade bör lämna den hjälp som han behöver i färdsituationen. Handikapputredningen föreslår vidare att frågan om det allmänna färdväsendets anpassning till handikappade snarast tas upp till en samlad bedömning inom en inom kommunikationsdepartementet för ändamålet tillkallad expertgrupp. Utredningen anför om denna expertgrupp följande.

I denna bör i första hand ingå företrädare för trafiksäkerhetsverket, planverket, bostadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet och handikapprörelsen. Gruppen bör också hålla kontakt med andra centrala, regionala och lokala myndigheter och organ med verksamhet på området. Gruppen bör anlita expertis från handikappinstitutet, trafikföretagen och färdmedelsproducenterna.

Gruppens arbete bör vara målinriktat. Det bör syfta till att upprätta ett handlingsprogram för anpassning av det allmänna färdväsendet till

handikappade. Gruppen bör utarbeta konkreta förslag till åtgärder i detta syfte och hos berörda myndigheter och företag fortlöpande aktualisera åtgärder som bör vidtas. Gruppens medlemmar bör också till sina huvudmän kontinuerligt föra vidare synpunkter och erfarenheter som finns hos de huvudmän som är företrädare i gruppen. Vi finner det särskilt betydelsefullt att handikappörelsens företrädare genom denna grupp kan föra fram sin uppfattning och påverka transportplaneringen i landet så att färdväsendet anpassas till handikappades behov.

I förevarande sammanhang må nämnas att handikapputredningen i betänkandet även föreslår att kommunerna skall tillhandahålla förflyttningshandikappade effektiv färdtjänst i individuella fall.

Informationsfrågor tas upp i betänkandet i samband med förslag avseende samordning i handikappfrågor. Handikapputredningen föreslår att i varje kommun bör inrättas ett kommunalt handikappråd (KHR) som ett samarbetsorgan mellan kommunens myndigheter emellan, mellan dessa, landstinget och statliga myndigheter samt handikappörelsen. Vidare föreslås att i varje län bör inrättas ett länets handikappråd (LHR) som ett samarbetsorgan mellan landstinget, de statliga regionala myndigheterna, kommunerna och handikappörelsen. Slutligen föreslås att statens handikappråd (SHR) ombildas till ett samarbetsorgan, däri – förutom ämbetsverk vilkas arbete i hög grad gäller handikappade – Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet och handikappörelsen deltar.

Om informationsuppgifter för kommunala handikappråd, länshandikappråd och statens handikappråd säger utredningen följande.

I sin verksamhet som samordningsorgan kommer KHR att medverka i väsentliga informationsuppgifter. Genom KHR skapas en möjlighet till fortlöpande och oförmedlad kontakt mellan de i KHR ingående kommunala och andra myndigheterna och organen. Samtidigt åstadkommes ett ömsesidigt utbyte av information mellan samhällets organ och handikappörelsen. KHR bör kunna medverka till att utforma en för olika verksamhetsområden gemensam och övergripande information till nytta för handikappade och andra.

LHR kommer genom sin samordningsfunktion att kunna förmedla information mellan de statliga myndigheterna på länsplanet och mellan dem och landstinget. LHR får också en viktig uppgift som informationsorgan mellan samhällets myndigheter och organ samt handikappörelsen.

Genom kontakter med de kommunala handikappråden (KHR) kan LHR medverka till ökat samarbete mellan lokala och regionala intressenter på handikappområdet. Detta samarbete skapar nya informationsvägar.

Information i frågor som rör handikappade kommer alltmer i förgrunden. Upplysning om samhällets stöd och hjälp framstår som allt nödvändigare, både för handikappade och den personal som handlägger frågorna om stödet till dem. Samhället satsar också i allt högre grad på information och kunskapsförmedling. Ämbetsverken, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, handikapporganisationerna och andra med verksamhet på handikappområdet lämnar i ökande utsträckning information i handikappfrågor. SHR bör verka för att samhällets och handikappörelsens informationsinsatser effektivteras och att en samordnad information fortlöpande kommer till stånd.

Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet har i skrivelser våren 1971 rekommenderat primärkommunerna resp. landstingskommunerna att bilda kommunala handikappråd resp. länshandikappråd.

Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet rekommenderade samtidigt primärkommunerna respektive landstingen att uppdraga åt särskilda befattningshavare att samordna, organisera och planera primärkommunernas respektive landstingens uppgifter inom handikappvården. Till grund för rekommendationerna om handikappråd och "handikappkonsulenter" låg förslag utarbetade av en av de båda förbunden tillsatt gemensam arbetsgrupp. Denna arbetsgrupp angav som en särskild insats, som krävdes inom ramen för uppgifter och servicefunktioner på handikappområdet i primärkommun, information till allmänheten för att påverka attityder och värderingar. Det framhölls därvid som angeläget att ge sakkunnslysning som motvikt mot fördomar och förutfattade meningar. Som en uppgift för landstingens "handikappkonsulenter" angav arbetsgruppen bl. a. uppgiften att initiera och sprida information om handikappvård.

Handikapputredningens förslag beträffande statens handikappråd har genom ett Kungl. Maj:ts beslut den 18 juni 1971 genomförts fr. o. m. den 1 juli 1971.

Det tidigare statens handikappråd igångsatte i slutet av år 1970 planeringsarbetet för en samlad informationskampanj om handikappades integrering i samhället. Till planeringsarbetet har Kungl. Maj:ts beviljat understöd ur allmänna arvsfonden. Informationskampanjen avses syfta till att göra klart för bredast möjliga allmänhet att handikappfrågor är en angelägenhet för alla, inte bara för de handikappade och handikapporganisationerna. Programmet avses bli så utformat att det inte bara skapar passiv förståelse utan stimulerar till aktivt engagemang i praktiska åtgärder. Konkreta anvisningar förutsätts kunna ges om hur man kan hjälpa personer med olika handikapp till rätta i samhällsmiljön.

Utskottet

I motionerna 1971:483 och 1971:948 framställs förslag som syftar till att handikappade personer skall få det lättare att klara av olika situationer i vardagslivet.

I den förstnämnda motionen framhålls att det krävs att medborgarna i gemen i det dagliga livet hyser förståelse för de handikappades situation och att hänsyn och medverkan till praktiska hjälpinsatser från medmänniskornas sida kan stimuleras genom en brett upplagd, kontinuerligt pågående upplysningsverksamhet som riktas till föräldrar och andra grupper i samhället. En sådan kampanj bör inte ta sig uttryck i allmänna moraliserande uppmaningar av typen "visa hänsyn" utan bör inriktas på konkreta förhållanden, exempelvis möjligheterna att ge hjälp och visa hänsyn till handikappade på de kollektiva färdmedlen. Motionsyrkandet syftar till en upplysningskampanj av detta slag.

I motionen 1971:948 anförs att det urbaniserade samhället för många människor innebär svåra påfrestningar. Detta gäller speciellt vissa katego-

rier av medborgare som, på grund av handikapp av olika slag eller sjukdomar som medför konstitutionell svaghet av allvarlig art, besvärar av att tvingas stå i kö eller att färdas med de kollektiva transportmedlen. Motionärerna anför att i Frankrike äger sådana medborgare rätt till företräde i vissa kösituationer. Företrädesrätten dokumenteras genom en av myndighet utfärdad handling. De privilegierade kategorierna är där handikappade från födseln eller genom senare inträffad skada, kvinnor med tre eller flera barn under viss ålder samt gravida kvinnor. Motionärerna vill att förutsättningarna för en liknande företrädesrätt i vårt land skall utredas.

Socialutskottet instämmer i en uppfattning som motionärerna i motionen 1971:483 givit uttryck åt, nämligen att man inte löser de handikappades problem enbart genom att ställa ökade ekonomiska resurser till förfogande. Det är också av stor betydelse att allmänheten bringas till insikt om de konkreta svårigheter de handikappade kan ha både i de avseenden som tas upp i motionerna och då det gäller andra områden. Om en sådan insikt kan bibringas allmänheten torde det vara möjligt att få till stånd en ökad förståelse för den hjälp olika handikappgrupper kan ha behov av, en hjälp som kanske många gånger med lätthet och utan någon egentlig uppoffring kan ges av en medmänniska. Det torde också vara så att det hos många människor i en konkret situation finns både insikt om att ett hjälpbehov föreligger och vilja att hjälpa men att okunnighet om det bästa sättet att lämna bistånd gör att hjälpiniciativet uteblir. Utskottet kan således helt dela motionärernas uppfattning att det finns ett stort behov att upplysa allmänheten om de handikappades situation och då inte minst om de konkreta möjligheter som finns att hjälpa dem i det dagliga livet.

Förbättrade förutsättningar för information på handikappområdet har skapats under innevarande år. Efter förslag av handikapputredningen har sålunda Landstingsförbundet och Kommunförbundet rekommenderat sina medlemmar att upprätta länshandikappråd (LIIR) och kommunala handikappråd (KHR), på vilka organ det ankommer att jämte andra uppgifter svara för information på handikappområdet. Vidare har, likaledes på förslag av handikapputredningen, statens handikappråd (SIIR) ombildats vid halvårsskiftet. Det förutsätts att det ombildade handikapprådet, till vilket knutits en referensgrupp med företrädare för handikapporganisationerna, skall effektivisera och samordna informationsinsatserna på området. I detta sammanhang bör framhållas att i slutet av år 1970 handikapprådet satte i gång planeringsarbetet för en samlad informationskampanj om de handikappades integrering i samhället, vilken kampanj är avsedd att stimulera till aktivt engagemang av allmänheten i praktiska åtgärder till förmån för de handikappade såsom hur man kan hjälpa personer med olika handikapp till rätta i samhällsmiljön.

Den lämnade redogörelsen ger enligt utskottets mening stöd för antagande, att syftet med motionen 1971:483 kommer att tillgodoses genom åtgärder av de organ som nämnts i det föregående. Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionen är således inte erforderlig.

Beträffande yrkandet i motionen 1971:948 vill utskottet som sin principiella uppfattning uttala, att man i första hand måste sträva efter en lösning av de problem motionärerna tar upp efter andra linjer än att införa ett system, som innebär att företrädesrätt för bl. a. handikappade vid tillträde till transportmedel och i andra sammanhang blir beroende av författningsföreskrifter och som vid tillämpningen fordrar ett dokument varmed företrädesrätten styrks. Utöver den rent principiella synpunkten, att man bör undvika en sådan kategoriindelning, som ett genomförande av systemet skulle innebära, måste påpekas att många handikappade av olika skäl säkerligen skulle dra sig för att ansöka om en sådan företrädesrätt som avses i motionen liksom att utnyttja denna. Den omständigheten att även andra grupper än handikappade – exempelvis kvinnor med ett visst antal barn – förutsätts bli omfattade av systemet förändrar inte den gjorda bedömningen. Utskottet anser att det bör vara möjligt att nå en lösning av de i motionen upptagna problemen med hjälp av ett intensifierat upplysningsarbete av den karaktär och i den ordning som ovan angivits. Det sagda hindrar inte att det kan finnas grupper, kanske främst sådana som har osynliga handikapp, som kan ha önskemål om någon form av bevis på att de har ett handikapp som motiverar att de får viss förmån framför andra personer. Enligt utskottets mening bör emellertid sådana frågor kunna tas upp till behandling inom statens handikappråd. I sammanhanget vill utskottet peka på att socialstyrelsen nyligen utfärdat ett cirkulär om märken och identitetskort som nu finns och som kan bäras av personer med vissa sjukdomar, nämligen personer med blödar-sjuka, diabetes och epilepsi samt hjärtsjuka personer med hjärtstimulator. Under hänvisning till det anförda avstyrker utskottet även motionen 1971:948.

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen avslår motionen 1971:483,
- B. att riksdagen avslår motionen 1971:948.

Stockholm den 2 november 1971

På socialutskottets vägnar

GÖRAN KARLSSON

Närvarande: herrar Karlsson i Huskvarna (s), Gustavsson i Alvesta (c), Svensson i Kungälv (s)*, fru Skantz (s), herrar Larsson i Öskevik (c), Persson i Stockholm (s), Hyltander (fp), fru Sigurdson (s), herrar Åkerlind (m)*, Johnsson i Blentarp (s), Andreasson (c), fru Marklund (vpk), herrar Nisser (m), Romanus (fp) och Nilsson i Växjö (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

